

PHÁP LUẬT CỦA MỘT SỐ QUỐC GIA VỀ CHUYỂN ĐỔI GIỚI TÍNH

ĐOÀN THỊ TỐ UYÊN*
TRẦN XUÂN NGỌC**
LÒ HẢI YẾN***

Bài viết phân tích pháp luật về chuyển đổi giới tính tại một số quốc gia, như: Thụy Điển, Hà Lan và Thái Lan, đồng thời so sánh với thực trạng pháp luật về chuyển đổi giới tính tại Việt Nam. Dựa trên những kinh nghiệm quốc tế, bài viết đề xuất các giải pháp nhằm hoàn thiện hệ thống pháp luật Việt Nam về chuyển đổi giới tính, bảo đảm quyền con người, phù hợp với thực tiễn xã hội và tuân thủ các chuẩn mực quốc tế.

Từ khóa: Chuyển đổi giới tính; pháp luật; kinh nghiệm; Việt Nam.

This article analyzes the laws on gender transition in several countries, such as Sweden, the Netherlands, and Thailand, while comparing them with the current state of laws on this issue in Vietnam. Based on international experience, the article proposes some solutions to improve Vietnam's legal framework for gender transition, ensuring human rights, aligning with social realities, and complying with international standards.

Keywords: Gender transition; laws; experience; Vietnam.

NGÀY NHẬN: 15/11/2024 NGÀY PHẢN BIỆN, ĐÁNH GIÁ: 25/12/20224 NGÀY DUYỆT: 14/02/2025

DOI: <https://doi.org/10.59394/qlnn.349.2025.1107>

1. Đặt vấn đề

Pháp luật về chuyển đổi giới tính đóng vai trò quan trọng trong việc bảo vệ quyền con người, đặc biệt là quyền của người chuyển giới. Việc nghiên cứu pháp luật từ một số quốc gia và rút ra kinh nghiệm sẽ giúp Việt Nam xây dựng khung pháp lý phù hợp, tiến bộ và đáp ứng nhu cầu thực tiễn, xây dựng xã hội bình đẳng và nhân văn. Điều 37 Bộ luật Dân sự năm 2015, Việt Nam đã công nhận quyền chuyển đổi giới tính, đánh dấu một bước tiến quan trọng trong pháp luật về nhân quyền. Tuy nhiên, thực tiễn cho thấy còn nhiều khó khăn do thiếu các quy

định cụ thể về thủ tục, điều kiện và quyền lợi sau chuyển đổi.

Chuyển đổi giới tính là phẫu thuật chuyển đổi bộ phận sinh dục ngoài, trong và điều trị hormone sinh dục thay thế. Theo đó, chuyển đổi giới tính chỉ thực hiện bằng can thiệp y học đối với bộ phận cơ thể (bộ phận sinh dục ngoài, trong) là chưa toàn diện. Trong Dự án Luật Chuyển đổi giới tính,

* TS, Trường Đại học Luật Hà Nội

** Sinh viên Trường Đại học Luật Hà Nội

*** Sinh viên Trường Đại học Luật Hà Nội

“Chuyển đổi giới tính là quá trình thực hiện can thiệp y học để chuyển đổi giới tính của một người đã có giới tính sinh học hoàn thiện phù hợp với nhận diện giới của họ”. Theo quan điểm này dẫn đến sự nhìn nhận khác nhau về chuyển đổi giới tính: *một là*, chuyển đổi giới tính thực hiện đối với một người đã có giới tính sinh học hoàn thiện để phù hợp với nhận diện giới của họ; *hai là*, chuyển đổi giới tính được áp dụng đối với một người đã có giới tính sinh học hoàn thiện phù hợp với nhận diện giới của họ¹.

Theo quan điểm của nhóm tác giả “Chuyển đổi giới tính là quá trình mà một cá nhân thực hiện để thay đổi giới tính sinh học của mình sang giới tính mà họ nhận thức, thông qua các phương pháp y học, pháp lý hoặc xã hội”. Quá trình này thường bao gồm các bước như tư vấn tâm lý, can thiệp y tế (sử dụng hormone, phẫu thuật) và điều chỉnh các giấy tờ pháp lý cho phù hợp với giới tính mới. Đây là quá trình thay đổi từ giới tính sinh học ban đầu sang một giới tính khác phù hợp với bản dạng giới của cá nhân.

2. Pháp luật về chuyển đổi giới tính của một số quốc gia trên thế giới

a. Pháp luật về chuyển đổi giới tính của Thụy Điển

Thụy Điển là một quốc gia nổi bật với những chính sách tiến bộ và bảo vệ quyền lợi của cộng đồng những người có giới tính đặc biệt (viết tắt là LGBT). LGBT là viết tắt của: “Lesbian, đồng tính nữ”, “Gay, đồng tính nam”, “Bisexual, lưỡng tính” và “Transgender, chuyển giới”. Đặc biệt trong lĩnh vực chuyển đổi giới tính, Thụy Điển có một hệ thống pháp lý rất hiện đại và thân thiện với người chuyển giới. Quốc gia này đã công nhận quyền của người chuyển giới từ năm 1970, khi cho phép thay đổi giới tính trong giấy tờ tùy thân mà không cần phải trải qua phẫu thuật. Năm 2013, Thụy Điển đã bãi bỏ yêu cầu phải có chứng nhận phẫu thuật chuyển giới để thay đổi giới tính hợp pháp. Điều này tạo điều kiện thuận lợi cho những người chuyển giới

trong việc điều chỉnh giấy tờ cá nhân (như chứng minh nhân dân, hộ chiếu) sao cho phù hợp với giới tính mà họ nhận diện.

Hệ thống y tế công cộng ở Thụy Điển cung cấp các dịch vụ chăm sóc sức khỏe toàn diện cho người chuyển giới từ liệu pháp hormone, tư vấn tâm lý đến phẫu thuật chuyển giới. Các dịch vụ này được cung cấp với chi phí thấp hoặc miễn phí nhờ vào hệ thống bảo hiểm y tế quốc gia. Người chuyển giới có thể dễ dàng tiếp cận các loại hormone cần thiết như estrogen hoặc testosterone để hỗ trợ quá trình chuyển đổi. Các bác sĩ sẽ theo dõi chặt chẽ quá trình này để bảo đảm sức khỏe của bệnh nhân. Thụy Điển cũng có các cơ sở y tế chuyên sâu để thực hiện các phẫu thuật chuyển giới, như phẫu thuật cắt bỏ bộ phận sinh dục cũ và tạo hình bộ phận sinh dục mới. Phẫu thuật này được thực hiện bởi các bác sĩ chuyên khoa có tay nghề cao và được bảo hiểm y tế hỗ trợ chi phí.

Thụy Điển có các chính sách bảo vệ người chuyển giới khỏi sự phân biệt đối xử trong công việc, giáo dục và dịch vụ công. Đạo luật chống phân biệt đối xử của Thụy Điển bao gồm cả việc bảo vệ người chuyển giới, giúp họ được quyền tiếp cận các cơ hội công bằng trong xã hội. Ngoài ra, Thụy Điển còn tổ chức các chiến dịch nâng cao nhận thức cộng đồng về vấn đề giới tính và quyền của người LGBT, giúp giảm bớt kỳ thị và thúc đẩy sự hòa nhập xã hội.

Ở Thụy Điển, đa số người dân có thái độ tích cực đối với những người thuộc cộng đồng LGBT. Các tổ chức xã hội và trường học thường xuyên tổ chức các chương trình giáo dục về sự đa dạng giới tính và tình dục giúp giảm thiểu sự hiểu lầm và phân biệt đối xử. Môi trường này tạo ra một không gian an toàn hơn cho người chuyển giới, đồng thời hỗ trợ họ trong việc hòa nhập với xã hội.

Bên cạnh những ưu điểm trên, trong quá trình thực thi pháp luật của Thụy Điển đối với người chuyển đổi giới tính có một số điểm hạn chế, như: việc tiếp cận các phẫu

thuật này có thể yêu cầu phải chờ đợi trong thời gian dài vì số lượng người có nhu cầu rất lớn và các phẫu thuật này yêu cầu sự chuyên môn cao. Ngoài ra, người chuyển giới có thể phải trải qua một quy trình chẩn đoán và xét duyệt dài, bao gồm: tư vấn tâm lý, theo dõi liệu pháp hormone và các xét nghiệm y tế. Quá trình này có thể kéo dài từ vài tháng đến vài năm gây ra áp lực tâm lý cho người bệnh.

Mặc dù Thụy Điển là một xã hội tương đối cởi mở nhưng người chuyển giới vẫn có thể gặp phải sự kỳ thị ngầm, đặc biệt từ những người chưa hiểu rõ về vấn đề chuyển giới. Một số người vẫn có những định kiến về giới tính và có thể tạo ra áp lực xã hội, đặc biệt trong môi trường công sở hoặc trong các mối quan hệ cá nhân. Điều này đôi khi có thể gây ra những vấn đề về sức khỏe tâm lý, như: lo âu, trầm cảm hoặc sự thiếu tự tin.

Mặc dù dịch vụ hỗ trợ tâm lý cho người chuyển giới tại Thụy Điển khá tốt nhưng quá trình chuyển đổi giới tính vẫn có thể gây ra những căng thẳng về tâm lý. Những vấn đề này có thể trở nên nghiêm trọng nếu thiếu sự hỗ trợ tâm lý đúng lúc. Ngoài ra, trong một số trường hợp, việc thực hiện phẫu thuật hoặc thay đổi hình dáng cơ thể có thể không đạt được kết quả như mong muốn, dẫn đến cảm giác thất vọng và không hài lòng với cơ thể của mình.

b. Pháp luật về chuyển đổi giới tính của Hà Lan

Hà Lan là một trong những quốc gia tôn trọng quyền tự xác định giới tính của cá nhân. Quyền được tự xác định giới tính là ưu điểm nổi bật và đáng chú ý nhất của pháp luật Hà Lan. Mặc dù các quốc gia khác có thể yêu cầu người chuyển giới phải trải qua phẫu thuật hoặc các thủ tục y tế phức tạp để thay đổi giới tính trên giấy tờ, Hà Lan lại không đặt ra yêu cầu này. Thay vào đó, pháp luật cho phép mỗi cá nhân tự xác định giới tính mà không phải đối mặt với sự kiểm tra y tế hay sự can thiệp không cần thiết. Điều này thể hiện sự tôn trọng tối đa quyền tự do cá

nhân, quyền được sống thật với bản dạng giới mà không phải chịu sự xét nét từ xã hội hay hệ thống pháp lý.

Hệ thống pháp lý tại Hà Lan cung cấp một quy trình thay đổi giới tính đơn giản và dễ tiếp cận cho công dân. Người có mong muốn thay đổi giới tính chỉ cần nộp đơn tại cơ quan đăng ký hộ tịch và cung cấp một chứng nhận từ chuyên gia y tế xác nhận quyết định chuyển giới là chính thức và hợp lý. Quy định này không yêu cầu quá nhiều thủ tục hành chính rườm rà, giúp giảm bớt sự phức tạp và tạo điều kiện thuận lợi cho người chuyển giới thực hiện quyền thay đổi giới tính. Đây là một ưu điểm lớn, tạo ra sự tiện lợi và minh bạch trong việc thực hiện quyền của công dân.

Một điểm đáng chú ý trong quy định của Hà Lan là quyền thay đổi giới tính không chỉ dành cho công dân Hà Lan mà còn áp dụng cho những người không có quốc tịch Hà Lan nhưng có thời gian cư trú hợp pháp và liên tục trên lãnh thổ Hà Lan trong ít nhất một năm. Chính sách này cho thấy sự cởi mở và công bằng của Hà Lan trong việc bảo vệ quyền lợi của mọi cá nhân, không phân biệt quốc tịch. Đây là một bước tiến quan trọng trong việc xóa bỏ rào cản và bảo vệ quyền con người toàn diện, thể hiện sự thân thiện và công bằng đối với cộng đồng người chuyển giới, bất kể họ là người nước ngoài hay công dân Hà Lan.

Bên cạnh đó, hệ thống pháp lý của Hà Lan không chỉ đơn giản chấp nhận yêu cầu thay đổi giới tính mà còn bảo đảm quyết định đó là sáng suốt và không phải là kết quả của sự rối loạn tâm lý. Người yêu cầu thay đổi giới tính phải cung cấp giấy chứng nhận từ một hội đồng chuyên gia trong lĩnh vực giới tính. Hội đồng này có nhiệm vụ đánh giá và xác nhận, quyết định của người yêu cầu là chắc chắn và hợp lý. Điều này không chỉ giúp bảo vệ an toàn tâm lý cho người chuyển giới mà còn bảo đảm quy trình này được thực hiện một cách cẩn trọng và tinh tế. Ngoài ra,

người chuyển giới ở Hà Lan có quyền được công nhận giới tính mới trên các giấy tờ hợp pháp, giúp họ tránh khỏi tình trạng bị kỳ thị hay phân biệt trong các lĩnh vực, như: công việc, giáo dục và các dịch vụ công cộng.

Tuy nhiên, khi thực hiện, pháp luật về chuyển đổi giới tính tại Hà Lan bộc lộ một số nhược điểm, như: việc quy định hạn chế độ tuổi tối thiểu phần nào ảnh hưởng tới quyền được chuyển đổi giới tính của trẻ em những người dưới 16 tuổi. Việc quy định độ tuổi tối thiểu như vậy là không phù hợp, thay vào đó nên căn cứ vào hoàn cảnh riêng của từng đứa trẻ để xác định xem việc thay đổi giới tính có đem lại lợi ích tốt nhất cho trẻ không để từ đó đưa ra quyết định công nhận hay từ chối việc thay đổi giới tính của trẻ.

Về điều kiện chuyển đổi giới tính phải có xác nhận của chuyên gia trong hội đồng giới, nhưng do số lượng các chuyên gia được trao thẩm quyền xác nhận yêu cầu chuyển đổi giới tính của các cá nhân rất giới hạn trong khi nhu cầu xin xác nhận lớn sẽ dẫn đến danh sách chờ đợi dài, vì thế cần có những phân tích đánh giá cụ thể về số lượng người chuyển giới trên thực tế để có sự điều chỉnh hợp lý số lượng các chuyên gia nhằm bảo đảm thực thi quyền chuyển đổi giới tính của mỗi cá nhân không bị chậm trễ. Ngoài ra, cũng nên xem xét vai trò của các chuyên gia trong hội đồng giới có cần thiết bởi quyền tự chủ về thân thể là quyền tự quyết định bản dạng giới riêng của bản thân người chuyển giới. Việc yêu cầu cần phải có ý kiến xác nhận từ chuyên gia phần nào làm giảm tính tự chủ của người chuyển giới.

c. Pháp luật về chuyển đổi giới tính của Thái Lan

Pháp luật của Thái Lan cho phép những người trên 18 tuổi được phép chuyển giới tính, tuy nhiên, trong độ tuổi từ 18 - 20 họ cần được sự đồng ý cho phép của bố mẹ.

Sự phát triển của công nghệ y học hiện đại của Thái Lan cũng là yếu tố góp phần

phát triển hoạt động chuyển giới tính ở nước này³. Rất nhiều chuyên gia, bác sĩ trong lĩnh vực phẫu thuật Thái Lan được đào tạo từ phương Tây đã góp phần phát triển ngành phẫu thuật giới tính trong nước. Những công nghệ y học mới cho phép tỷ lệ thành công cao hơn, giảm thiểu nguy cơ tử vong cũng như các tác dụng phụ từ việc phẫu thuật chuyển đổi giới tính. Chi phí phẫu thuật rẻ hơn nhiều nước khác là điều kiện thúc đẩy hoạt động chuyển giới tại nước này. Tuy nhiên, điều này cũng dẫn đến những hậu quả khác nhau, như: sự suy giảm sức khỏe của những người trải qua phẫu thuật chuyển giới do họ phải tiêm số lượng lớn các loại hormone, chất kháng sinh vào cơ thể, phải trải qua hàng chục lần phẫu thuật nên sau phẫu thuật, nhiều người gặp các biến chứng như tăng cân, rối loạn sinh lý, mất ham muốn tình dục... và ít người trải qua phẫu thuật chuyển giới có thể đạt tuổi thọ cao.

Những người chuyển giới ở Thái Lan gặp khó khăn trong các giấy tờ pháp lý liên quan đến xác định giới tính. Pháp luật không xác nhận lại giới tính mới của người chuyển đổi giới tính sau phẫu thuật. Đồng thời, hôn nhân của họ với những người cùng giới tính cũ (giới tính trước khi chuyển đổi) cũng chưa được pháp luật Thái Lan chính thức công nhận. Về mặt công việc, ở nhiều cơ quan, nhà tuyển dụng không muốn nhận người chuyển giới vào làm việc, do đó, người chuyển giới gặp khó khăn trong công việc.

Trong quan hệ gia đình và xã hội, một số người sau khi chuyển đổi giới tính không duy trì được những mối quan hệ bình thường trước đó với gia đình và xã hội. Mặc dù quan niệm mở nhưng vẫn còn những nghi ngại gây khó khăn cho người chuyển giới.

Ngoài ra, vấn đề chuyển đổi giới tính đã làm tăng tệ nạn mại dâm trong nước do Thái Lan là một quốc gia đã hợp pháp hóa mại dâm là một nghề trong xã hội, việc thực hiện chuyển đổi giới tính đã làm tình trạng mại dâm gia tăng và phức tạp hơn, ảnh hưởng

đến đời sống. Bên cạnh đó, việc chuyển đổi giới tính cũng góp phần làm gia tăng các bệnh lây nhiễm qua đường tình dục, đặc biệt là HIV. Theo ước tính của Liên hiệp quốc, năm 2010, Thái Lan có khoảng 530.000 người Thái đang sống chung với virus HIV. Tỷ lệ lây nhiễm HIV ở những người chuyển giới đang ngày càng tăng cao. Theo thống kê của chính quyền tỉnh Chonburi, 11% người chuyển giới tập trung chủ yếu ở thành phố Pattaya, nơi nổi tiếng với những màn biểu diễn “sex show” bị chẩn đoán nhiễm virus HIV⁴. Những vấn đề mại dâm và lây nhiễm HIV ở những người chuyển giới góp phần làm suy giảm chất lượng sống trong xã hội, tăng chi tiêu y tế cũng như ảnh hưởng đến danh tiếng của đất nước.

3. Một số đề xuất cho Việt Nam trong hoàn thiện pháp luật về chuyển đổi giới tính

Bộ luật Dân sự năm 2015 - văn bản pháp lý đầu tiên của Việt Nam có quy định về chuyển đổi giới tính, theo đó, Điều 16 quy định: “Cá nhân đã thực hiện việc xác định lại giới tính có quyền, nghĩa vụ đăng ký thay đổi hộ tịch theo quy định của pháp luật về hộ tịch; có quyền nhân thân phù hợp với giới tính đã được xác định lại theo quy định của Bộ luật này và luật khác có liên quan”. Chính quy định này của *Bộ luật Dân sự* năm 2015 đã tạo ra một bước tiến đáng ghi nhận trong lịch sử pháp luật Việt Nam đối với chuyển đổi giới tính, tạo ra những điều kiện thuận lợi cho người chuyển đổi giới tính được sống đúng với giới tính mong muốn của bản thân.

Tuy nhiên, thực tế, đã có 71,4% người chuyển giới ở Việt Nam cho biết họ gặp khó khăn trong quá trình thừa nhận pháp lý về giới sau khi trải qua phẫu thuật chuyển đổi giới tính, 59,6% người chuyển giới đang sử dụng hormone chưa từng được xét nghiệm và tư vấn trước khi sử dụng. Điều này có thể gây thiệt hại, thậm chí ảnh hưởng đến tính mạng của người chuyển giới do chưa có văn bản luật chính thức quản lý và bảo vệ người chuyển giới⁵.

Tại Điều 37 *Bộ luật Dân sự* năm 2015 có quy định: “Việc chuyển đổi giới tính được thực hiện theo quy định của pháp luật”, nhưng hiện nay các quy định pháp luật về chuyển đổi giới tính vẫn chỉ là dự thảo, chưa có một văn bản nào được quy định cụ thể về các nguyên tắc, trình tự và các vấn đề khác có liên quan đến việc chuyển đổi giới tính. Ngoài ra, Điều 8 *Luật Hôn nhân và gia đình* năm 2014: “Nhà nước không thừa nhận hôn nhân giữa những người cùng giới tính”. Trong khi, trên thực tế nhiều trường hợp cá nhân cùng giới tính có mong muốn được pháp luật và Nhà nước công nhận, bảo vệ mối quan hệ hôn nhân của họ.

Một số đề xuất để Việt Nam hoàn thiện pháp luật về chuyển đổi giới tính thông qua pháp luật của một số quốc gia như sau:

Thứ nhất, Việt Nam cần ban hành *Luật Chuyển đổi giới tính* với những quy định rõ ràng, trong đó cần có khái niệm “người chuyển đổi giới tính” là gì, tuy nhiên, việc xác định người chuyển đổi giới tính là việc không hề dễ dàng và khi chưa xác định được người chuyển đổi giới tính sẽ không thể giải quyết được các vấn đề nhân thân, tài sản liên quan đến họ.

Thứ hai, Việt Nam cần quy định rõ ràng về quyền lợi đối với người chuyển đổi giới tính. Điều này bao gồm các bước cụ thể từ việc xác nhận tình trạng chuyển giới, xét nghiệm y tế, và thủ tục pháp lý để thay đổi giấy tờ (chứng minh nhân dân, hộ chiếu, sổ hộ khẩu...). Điều này giúp họ có thể sống với giới tính mà họ cảm thấy phù hợp mà không bị kỳ thị hoặc phân biệt. Ngoài ra, cũng cần bảo vệ quyền lợi trong công việc và xã hội cho họ, cần có các quy định chống phân biệt đối xử dựa trên giới tính, đặc biệt trong công việc, giáo dục và chăm sóc sức khỏe. Điều này giúp bảo đảm người chuyển giới có thể tiếp cận các dịch vụ y tế một cách dễ dàng và an toàn.

Thứ ba, cần thực hiện các chương trình giáo dục, nâng cao nhận thức cộng đồng về

quyền lợi và sự chấp nhận đối với người chuyển giới. Cán bộ pháp lý, công an, bác sĩ và giáo viên cần được phổ biến pháp luật về chuyển đổi giới tính và cách tiếp cận người chuyển giới một cách nhạy cảm và tôn trọng.

Thứ tư, bảo đảm quy trình chuyển đổi giới tính dễ dàng, nhanh chóng. Cần có sự hướng dẫn chi tiết để tránh tình trạng người chuyển giới phải đối mặt với những rào cản hành chính. Điều này giúp giảm bớt các thủ tục hành chính và tạo điều kiện thuận lợi cho những người không có khả năng tiếp cận các dịch vụ y tế.

Thứ năm, Chính phủ và các cơ quan chức năng cần có sự tham vấn và tham gia của cộng đồng người chuyển giới trong việc xây dựng và hoàn thiện các quy định pháp luật và chính sách liên quan. Điều này giúp bảo đảm các quy định và chính sách đưa ra thực sự phù hợp với nhu cầu và thực tế cuộc sống của người chuyển giới. Cần công nhận và tôn trọng quyền tự quyết của cá nhân người chuyển đổi giới tính.

Thứ sáu, cần có sự hợp tác quốc tế và học hỏi kinh nghiệm trong các vấn đề pháp lý liên quan đến người chuyển đổi giới tính. Trong quá trình xây dựng Luật liên quan đến người chuyển đổi giới tính cần có sự tham khảo kinh nghiệm từ các quốc gia có hệ thống pháp luật hoàn thiện về chuyển đổi giới tính, như: Thái Lan, Hà Lan... Cùng với đó, tăng cường hợp tác với các tổ chức quốc tế, như: Liên hiệp quốc, Tổ chức Y tế thế giới (WHO) để nhận được các hỗ trợ về kỹ thuật, tài chính, y tế, kinh nghiệm trong chuyển đổi giới tính.

4. Kết luận

Pháp luật về chuyển đổi giới tính là một yếu tố quan trọng trong việc bảo vệ quyền con người, bảo đảm sự bình đẳng và tôn trọng nhân phẩm cho mọi cá nhân, đặc biệt là cộng đồng người chuyển giới. Việc xây dựng một khung pháp lý rõ ràng, toàn diện về chuyển đổi giới tính không chỉ là một yêu

cầu cấp thiết mà còn phản ánh cam kết của Việt Nam đối với các tiêu chuẩn quốc tế về quyền con người. Học hỏi từ các kinh nghiệm quốc tế, điều chỉnh phù hợp với đặc thù văn hóa và xã hội, sẽ giúp Việt Nam tạo ra một môi trường pháp lý công bằng, bảo vệ quyền lợi của người chuyển giới, đồng thời góp phần xây dựng một xã hội tiến bộ và hòa nhập. □

Chú thích:

1, 5, 6. Nguyễn Thị Mỹ Linh (2024). *Nghiên cứu quy định của pháp luật Việt Nam về chuyển đổi giới tính*. Tạp chí Quản lý nhà nước - số 345 (10/2024).

2. *Pháp luật Hà Lan về chuyển đổi giới tính và một số gợi ý mở cho Việt Nam*. https://sti.vista.gov.vn/file_DuLieu/dataTLKHCN//CVv225/2017/CVv225S122017067.pdf.

3. *Số liệu ước tính của Liên hiệp quốc* năm 2010.

4. Nguyễn Thị Quỳnh (2015). *Vấn đề chuyển đổi giới tính ở Thái Lan trong những năm đầu thế kỷ XXI*. Báo cáo Nghiên cứu khoa học của sinh viên Trường Đại học Khoa học xã hội và nhân văn - Đại học Quốc gia Hà Nội.

Tài liệu tham khảo:

1. Quốc hội (2015). *Bộ luật Dân sự* năm 2015.

2. *Vấn đề chuyển đổi giới tính ở Thái Lan trong những năm đầu thế kỷ XXI*. <https://fos.ussh.vnu.edu.vn>, ngày 09/6/2015.

3. *Cộng đồng LGBT Thái Lan và mong muốn sớm được công nhận hôn nhân đồng giới*. <https://www.vietnamplus.vn>, ngày 20/6/2024.

4. *Büro zur Umsetzung von Gleichbehandlung e.V.* <https://www.bug-ev.org/en/topics/focus-areas/dossiers/translate-to-english-diskriminierung-von-trans-personen-in-deutschland-einfuehrung/translate-to-english-rechtliche-grundlagen/translate-to-english-transsexuellen-gesetz-tsg>

5. *Human Rights Campaign - Gender Transition Policies*. <https://www.hrc.org/>

6. *Why Do We Need a New Gender Recognition Act?*. https://www.rfsl.se/en/organisation/vard-for-transpersoner/gender_recognition/